

WEDERKERIGHEID

MET MIJ, VIA HEN. VOOR ONS, NAAR JOU?

Wederkerigheid lijkt een ouderwets woord. Maar als je naar de maatschappelijke praktijk van vandaag kijkt, dan is het begrip enorm actueel. Denken we aan discussies over activering van leefloners, (vermaatschappelijking van de) zorg, het basisinkomen, herverdelingsmechanismen, vrijwilligerswerk of integratie: telkens opnieuw is 'wederkerigheid' een belangrijk element. Want deze term wordt fundamenteel anders geïnterpreteerd, nagestreefd, gerealiseerd afhankelijk van hoe je naar de samenleving en het samenleven kijkt. De ene denkt aan 'voor wat hoort wat', de andere aan reciprociteit of solidariteit', maatschappelijk relevant mogen en willen zijn. En hoe denken wij er zelf over?

Verslag woensdag 26.08: (Her-)verdeling, (Weder-)tewerkstelling, Groei(kansen)

Wederkerigheid is niet wollig. Integendeel: de invulling van dit begrip verdeelt harde beleidssectoren zoals economie en tewerkstelling. Zeker als er gediscussieerd wordt over herverdeling, basisinkomen, de pensioenen, de 'nieuwe', 'sociale' en deel-economie.

INSPRAAK

Thomas Decreus. Verbonden aan het Centrum voor Ethiek, Sociale en Politieke Filosofie van de KULeuven. Deze politieke filosoof is één van de zegsmannen van de linkse protestbewegingen na de financiële crisis en laat van zich horen in kringen van Hart boven Hard.

Auteur van het boek Een paradijs waait uit de storm. Over markt, democratie en verzet (EPO 2013) en was mede-organisator van de SHAME-betoging op 23/01/11.

<https://thomasdecreus.wordpress.com/>

WEDERWOORD

Stijn Gryp. Adviseur bij de studiedienst van ACV. Doctoreerde aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de KULeuven rond het thema 'Flexibiliteit in bedrijf' (2010).

stijn.gryp@acv-csc.be

Jan Raymaekers. Studeerde maatschappelijk werk en filosofie en is coördinator van dagcentrum De Wroeter. Publiceerde o.a. 'Kinderwens en ouderschap bij mensen met een verstandelijke beperking. Aanzet tot maatschappelijke dialoog'. Was verbonden aan het tijdschrift Oikonde Nieuws.

jan.r@dewroeter.be

Verslag woensdag 26.08: (Her-)verdeling, (Weder-)tewerkstelling, Groei(kansen)

INSPRAAK

Thomas Decreus.

Korte geschiedenis van het kapitalisme

Waarom is kapitalisme een sociale uitdaging?

Kapitalisme is een vorm van economische organisatie die ontstaan is in de renaissance.

De pre-kapitalistische economie was sterk gebaseerd op wederkerigheid. In de dorpen waren 'gemene' terreinen, en daarrond onbewerkte gronden en bossen. Voedsel en de basiscondities voor het leven kon men op relatief eenvoudige manier reproduceren. Men kon voorzien in zijn eigen basisvoorzieningen doorheen landbouw, jacht, visvangst, relatief onafhankelijk van macht en staat. Daardoor ben je weerbaarder tegen allerlei vormen van crisis. Alhoewel, er waren natuurlijk de pest en andere epidemies, oorlogen.

De industrialisering zet zich ook door in landbouw en visvangst. Bossen, rivieren worden 'particuliere eigendom', waardoor mensen afgesneden worden van hun oorspronkelijke voedselvoorziening.

Daarom trekken mensen naar de stad, op zoek naar betaald werk.

Dat gebeurt nu nog in allerlei landen buiten Europa, bv. als mensen omwille van mijnbouw wegtrekken naar de grote slums. Mensen worden dan plots afhankelijk van een loon, van een werkgever om te overleven. Als je dat werk verliest, dan heb je honger.

Het kapitalisme zit daarom met een probleem: wat doe je met mensen die zonder werk zitten, die nauwelijks een inkomen hebben? Daarom is er een systeem opgezet van sociale voorzieningen, met uitkeringen bij werkloosheid of ouderdom, na arbeidsongevallen. Het opzetten van dat systeem is gepaard gegaan met sociale strijd.

Ontstaan van de welvaartsstaat

In de periode na WOII ontstaat de sociale welvaartsstaat.

Politiek links wordt dominant: doorheen alle politieke strekkingen is er eensgezindheid dat het kapitalistisch systeem moet worden gecorrigeerd. Dit o.a. omwille van de negatieve ervaringen in de jaren '30. Men wist dat men iets moest doen om de samenleving leefbaar te houden, dat het kapitalisme moest worden ingedamd. Sociale bescherming en herverdeling via belastingen was nodig. De markt kon niet aan zichzelf overgelaten worden. Naast politieke democratie was ook sociale democratie nodig, met inspraak van werkgevers en werknemers. Ook de conservatieve krachten, de liberalen waren het hiermee eens. De algemene consensus was sociaal-democratisch, zoals die nu neo-liberaal is.

Dat materialiseerde zich in de uitbouw van een welvaartsstaat. Hoe die uitgebouwd werd, verschilde van land tot land.

De kern van die welvaartsstaat waren vier ideeën:

- De staat streeft naar een zo groot mogelijke tewerkstelling, en men kan die niet volledig overlaten aan de markt. De staat moet zelf ook tewerkstelling creëren, met de uitbouw van publieke tewerkstelling.
- Creëren van inkomenszekerheid: iedereen moet er zeker van zijn dat hij/zij een inkomen heeft, hetzij via loon, hetzij via uitbouw van een verzekeringssysteem.
- Herverdeling: de breedste schouders dragen de zwaarste lasten, een stuk van rijkdom moet terugvloeien naar de samenleving.
- Idee van sociale democratie: overleg tussen werkgevers en werknemers ipv voortdurende sociale strijd.

Men ging soms vrij ver in die ideeën, bv. in Groot-Brittannië wilde men op een gegeven ogenblik de gezondheidszorg volledig nationaliseren.

Waarom kon dit?

Het was een periode van sterke economische groei met quasi volledige tewerkstelling.

Er waren vrij gesloten, nationale economieën waarin de macht van de arbeidersbewegingen relatief sterker was. Er was nauwelijks mondialisering waarbij bedrijven gemakkelijk kunnen verhuizen naar goedkopere gebieden. De landen die onderling economisch verbonden waren hadden ongeveer dezelfde sociale condities.

Er was de dreiging van het communisme, ook in de Westerse landen. Men moest ervoor zorgen dat arbeiders in het Westen dezelfde condities hadden dan in de USSR. Men wou tonen dat het kapitalisme een beter systeem was. Als men mensen niet tevreden hield, dan kon er snel dreiging komen vanuit het communistische systeem.

Na WOII krijg je dus een soort van compromis tussen arbeid en kapitaal.

We moeten dit model niet idealiseren, het had ook zijn schaduwzijden. De samenleving van de jaren 50-60 was een heel conformistische, seksistische samenleving, gekenmerkt door uniformiteit. Er ontstaat ook een consumptiemaatschappij.

Daartegen ontstaat vrij snel reactie, bv. in de literatuur.

Intrede van het neoliberalisme

Het machtsverevenwicht begint te kantelen in de jaren '70, als de economie het moeilijker heeft en de mondialisering toeneemt.

We krijgen daarop ook een soort van ideologisch antwoord: het neoliberalisme van Thatcher bv., met minder overheidsregulering, meer privatisering, meer vrije markt, belastingverlagingen, minder investeringen in publieke welvaart zoals in onderwijs, welzijn. Die tendens gaat nu nog door.

Het heeft gezorgd voor een atomisering van de arbeidersbeweging. Het slechte nieuws is dat die oorlog grotendeels gewonnen is: de arbeidersbeweging heeft de voorbije jaren nauwelijks overwinningen kunnen behalen.

Je ziet ook veranderingen op de arbeidsvloer. Daar zie je wel een aantal ideeën van de jaren '60 terugkomen: je moet mee discussiëren, mee denken, commitment betonen. Er is een tendens naar persoonlijke inmenging van het bedrijf in het leven. Dat is mee onder invloed van het neoliberalisme. Je ziet ook een steeds sterkere economisering van de samenleving, bv. in de zorg.

Na 2008

Waar staan we nu, na de crisis van 2008?

We leven in een vreemde periode. Men dacht dat het neoliberalisme een crisisvrije vorm van kapitalisme was. Maar die komt dus meer en meer onder druk te staan. Er zijn nog weinig mensen die geloven in dat beeld. De georganiseerde arbeidersbeweging staat ook niet meer zo sterk. Die vorm van klassiek militante organisaties is voorbij, de slagkracht is minder.

De nationale democratie heeft nog weinig vat op structurele economische tendensen. De werkloosheid ontstaan in de jaren '70 zal blijven, nog toenemen zelfs.

De klassieke linkse beweging heeft geen antwoord daarop, ze blijft in de verdediging. De welvaartsstaat en de theorie daarachter brokkelen verder af. De structurele condities die de welvaartsstaat mogelijk maakten zijn er niet meer.

Wat nu?

Wat staat ons dan te doen om opnieuw een soort systeem van structurele wederkerigheid te installeren, binnen een context van niet-volledige tewerkstelling en mondialisering?

De globale ongelijkheid neemt toe, een globale elite domineert, met bv. de globale belastingparadijzen. Daartegen hebben we een vorm van internationale vermogensbelasting nodig. Dit is mogelijk, en in principe niet zo moeilijk als je bepaalde belastingparadijzen zou aanpakken. Als een paar landen in Europa een soort van 'staking' afdwingen tegen belastingparadijzen, dan kan zo'n internationale vermogensbelasting er komen. Het is een kwestie van politieke wil. Vormen van economische boycot gebeuren voortdurend.

We moeten ook nadenken over arbeid, over wat arbeid is.

Er is een tendens dat er steeds minder jobs zijn. Het is fictie om te denken dat we weer volledige tewerkstelling kunnen creëren. Een ondernemer streeft er altijd naar om met zo weinig kosten te werken. Men kan met steeds minder mensen hetzelfde doen. Informatisering leidt tot gigantische efficiëntie.

De jobs die er zijn worden steeds precairder. Alle jobs zijn bijna per definitie tijdelijke jobs, zowel laag- als hooggeschoolde jobs.

De paradox is dat ons sociaal systeem gebaseerd is op voltijdse jobs. Steeds meer mensen vallen tussen de mazen van het net. Er komt ook steeds meer druk op werknemers door het preciaire karakter van hun jobs. De welvaartsstaat treedt daarbij steeds meer op als een agent, die voorwaarden oplegt. De welvaartsstaat wordt een controleapparaat om mensen te disciplineren richting een job, terwijl er steeds minder jobs zijn.

Arbeidsduurvermindering en basisinkomen

Hoe kunnen we nadenken over het geven van rechten aan mensen die niet of minder werken?

We moeten nadenken over twee ingrepen: vormen van arbeidsduurvermindering en van basisinkomen.

Arbeidsduurvermindering: waarom de arbeidsduur niet verminderen als er minder jobs zijn? Dat zou de druk voor een deel wegnemen bij werkenden en werkzoekenden. We zitten trouwens ook met een probleem van steeds meer mensen die minder tijd hebben bv. om hun kinderen op te voeden. Het is berekend dat we met een werkweek van 20 uren de samenleving zouden kunnen draaiend houden. Maar hoe doen we dat bij zelfstandigen, mensen met een tijdelijk contract, freelancers? Dan kan het basisinkomen soelaas bieden, waarbij je maandelijks een bedrag ontvangt, los van het feit of je werkt of niet.

Er is een neoliberale versie van het basisinkomen: dit komt neer op een subsidiëring van de werkgever. Je zou 300-400 € per maand krijgen. Maar ondertussen bouwen we sociale voorzieningen af. Met zulk bedrag moet je nog gaan werken, je kan er niet van overleven. Maar de werkgever kan je minder loon geven. Dit zou jobs opleveren.

Van de andere kant waren ook marxisten voorstander.

Een meer linkse, emancipatorische versie geeft een bedrag voldoende hoog om werk te kunnen weigeren. Dat creëert een heel andere dynamiek.

Dat kan en moet misschien een deel van de oplossing zijn van de huidige problemen.

Het geeft opnieuw autonomie aan mensen. Je krijgt opnieuw grip op je leven, je kan beter plannen hoeveel tijd je besteedt aan je werk, je gezin, zorg, vrijetijd, ...

Het maakt het hele controleapparaat op werklozen overbodig, en is dus een besparing.

Het bevrijdt van de noodzaak om voortdurend te moeten wroeten voor een inkomen.

Maar zal er dan nog iemand willen werken?

Uit experimenten blijkt dat mensen dan net meer ondernemend worden, meer risico's nemen.

Terwijl de klassieke uitkeringen eerder leiden tot lethargie. Bedenk welke mogelijkheden het basisinkomen biedt als je een eigen zaak wil starten!

Het zou betaalbaar zijn, zeker als je het koppelt aan (internationale) belastingen op vermogen.

Een basisinkomen zou gigantisch veel macht geven aan de staat. Het idee zou zijn om het beheer daarvan instellingen te geven die niet-staat zijn, zoals nu grotendeels gebeurt met ons sociaal systeem, beheerd door o.a. de vakbond.

WEDERWOORD

Stijn Gryp, over verplichtvrijwilligerswerk en gemeenschapsdienst

We worden de laatste tijd vaak geconfronteerd met het verplicht vrijwilligerswerk of de gemeenschapsdienst. De overheid treedt dan op als controlemechanisme, als agent: voor-wat-hoort-wat. De gemeenschapsdienst staat expliciet in zowel het Vlaamse als het federale regeerakkoord. Ook bij welzijn en zorg vind je het terug, bv. Maggie De Block die spreekt over zieken die te weinig stappen willen zetten richting werk.

Dit past helemaal in de activeringsaanpak die de voorbije jaren uitgerold is in de hele Westerse wereld, bv. de aanpak van VDAB met o.a. verplichte opleidingen, werkloosheidsuitkeringen die dalen in de tijd, jongeren die moeten wachten op een uitkering enz.

Louter financiële uitkeringen zouden mensen lui maken, verhinderen dat ze stappen zetten naar werk. Ze 'nestelen zich in hangzakken'. Je moet bijgevolg prikkels inbouwen in de uitkeringen zodat mensen betaald werk gaan zoeken.

Dit is een volledig andere zienswijze dan uitkeringen zo ontwerpen, dat er ruimte gelaten wordt om werk te zoeken, om te leven ipv te overleven.

In Nederland is men al een aantal jaren vertrouwd met het verplicht vrijwilligerswerk voor bijstandsccliënten. Dit idee is gegroeid uit twee tendensen (doctoraat Van Campen):

De activerende verzorgingsstaat wil zich eigenlijk terugtrekken uit de re-integratie van mensen die het moeilijk hebben, omdat de kosten niet opwegen tegen de baten. Met vrijwilligerswerk zou men een goedkoper alternatief hebben. (Wat niet klopt, hiervoor heb je ook een apparaat en begeleiding nodig). Wat is de beweegreden in Vlaanderen? Waarschijnlijk ook dat langdurig werklozen al meerdere trajecten doorlopen hebben zonder resultaat. Gemeenschapsdienst is dan een gemakkelijksoplossing, vanuit een besparingslogica.

Het meritocratische idee 'deservingness' slaat aan: bijstandstrekkers krijgen enkel een uitkering als ze iets ervoor doen.

Hieruit zouden heel wat positieve effecten volgen, voor de persoon, voor de werkgever, voor de gemeenschap:

Drie vermeende voordelen:

- Verplichte gemeenschapsdienst zou leiden tot een verbeterde inzet van de persoon op de arbeidsmarkt.
- Het heeft een effect op de persoon zelf. Zijn zelfvertrouwen zal groeien: empowerment.
- We responsabiliseren die persoon, hij moet iets doen voor zijn uitkering.

Verplichte gemeenschapsdienst zou dus een win-win-win situatie zijn.

Vaak wordt nog een derde partij genoemd nl. de werkgever of vereniging die de steuntrekker gebruikt.

Uit onderzoek blijkt dat de vermeende resultaten elkaar dikwijls tegenwerken:

In Nederland erkent men dat de effectieve resultaten toch enig anders zijn, en er komen aangepaste initiatieven.

Wat denkt de vakbond hierover?

We bekijken dit met bijzonder veel twijfel, want het win-win-win verhaal klopt niet.

Gemeenschapsdienst helpt mensen vaak niet aan een job. Dit verdringt reguliere jobs. Het is geen besparing. Het degradeert de individuele en maatschappelijke voordelen van écht vrijwilligerswerk. Het is mijn persoonlijke mening dat we als vakbond misschien te sterk meegegaan zijn in dat activeringsbeleid, waarschijnlijk omdat we gedacht hebben dat die voordelen toch gerealiseerd zouden worden. Maar die drie zaken staan zeker niet altijd naast mekaar.

In die context is het ontierend om te zien dat zeer kwetsbare werknemers meedraaien in de mallemlen van activering, waarbij je bijna zeker weet dat er na de activering het zwarte gat volgt,

geen jobs, ellenlange wachtlijsten in de sociale economie. Het wringt om te zien dat je als vakbond daaraan, met alle goeie bedoelingen, hebt meegewerkt. Dat je hun uitkeringen ziet afkalven. Met de huidige Vlaamse regering is er niet veel beterschap in zicht. Er is weinig uitzicht dat er voor deze mensen duurzame jobs gecreëerd worden.

Jan Raymaekers

De gevolgen van het activeringsbeleid

We worden bij de Wroeter elke dag geconfronteerd met de gevolgen van het activeringsbeleid. De mensen die bij ons werken zitten in zeer verschillende statuten, met telkens eigen gevolgen. Met de regelmaat van de klok moeten mensen zich verantwoorden voor hun uitkering, dat ze inspanningen doen, bereid zijn, terwijl ze goed weten dat er geen andere mogelijkheden zijn. Dit is enorm stresserend.

Het activeringsbeleid heeft een heel vernederende ondertoon, gaat ervan uit dat mensen lui zijn, parasiterend.

Dit komt totaal niet overeen met hetgeen wij van deze mensen zien: ze willen iets doen, iets van hun leven maken.

Ze hebben hun hele leven al gehoord dat ze niets kunnen, dat ze niets kunnen bieden aan de samenleving. Wat ze bij de Wroeter doen is blijkbaar niet genoeg.

Als er geen extrinsieke dwang achter zit, of geen economisch belang, dan is de mens intrinsiek passief en lui? Door het dwingende karakter wordt de intrinsieke motivatie onderuit gehaald. Dat is een grote vergissing. Er is geen sprake van gelijkwaardige partners die een evenwaardige overeenkomst sluiten. Het is een eenzijdige maatregel.

Het is een volledig verkeerde invulling van wat wederkerigheid is. Wij willen nochtans allemaal geven en nemen. Dat wederkerigheidsverhaal wordt volledig gerecupereerd door de overheid, en daarachter zit natuurlijk een onuitgesproken besparingslogica.

We proberen dat bij De Wroeter te overstijgen door een overeenkomst te sluiten met de mensen, op vrijwillige basis: wat zijn je mogelijkheden, je talenten, wat doe je graag, en hoe kunnen we dat inpassen in onze bezigheden? Als je mensen in een gevende positie plaatst, en niet enkel in een ontvangende, dan komen onvermoede mogelijkheden naar boven. Dan zie je mensen groeien die hun hele leven gehoord hebben dat ze niets kunnen, dat ze niets waard zijn.

Als mensen in de mogelijkheid zijn om betaalde arbeid te doen, dan zullen we ze daarin met alle inspanningen begeleiden.

GESPREK

Ariana Barcu

Waren er *andere mogelijkheden voor de arbeidersbeweging*, tegen het neoliberalisme?

Stijn Gryp

Eenmaal de economie gemonialiseerd raakt, is het moeilijk voor nationale vakbewegingen om daarop grip te krijgen. Dan moeten we gaan naar mondiale herverdelingsmechanismen, internationale samenwerking om rijkdom te herverdelen. In het klimaat van een natiestaat is dit heel moeilijk. We denken nog altijd dat we in de context van een land leven, en dat we mensen moeten kiezen om in dat land een goed beleid te voeren, terwijl dat helemaal niet meer het geval is. Bv. de vluchtelingenstromen: ik zie geen andere optie dan internationale samenwerking.

Ariana Barcu

Moeten we opletten met de *vrouwen* bij het invoeren van een basisinkomen, dat er daardoor niet nog meer vrouwen thuis blijven?

Thomas Decreus

Een basisinkomen zou de positie creëren voor meer emancipatie. Er is een mentaliteitswijziging nodig om seksistische rollenpatronen te doorbreken, feminisme blijft nodig. Als de mentaliteit wijzigt, kan het basisinkomen hierin ook een positief effect hebben.

Jac De Bruyn

De druk op de mensen is enorm toegenomen, want we zitten in permanente verandering door permanente technologische vooruitgang. Daarboven de hoge loonlast. De 'taxshift'.

Je krijgt bijna een realiteit dat mensen die werken jaloers zijn op degenen die niet werken. We moeten een positieve invulling geven aan vrijwilligerswerk. Ik vind het normaal dat iedereen die kan een positieve inbreng doet aan de samenleving. Kwetsbare mensen zie je vaak in een situatie van isolement, en daarop moeten we antwoorden vinden.

Een arbeiders- of sociale beweging moet daarom serieus reflecteren over een taxshift en een basisinkomen.

Stijn Gryp

Waar ik me enorm aan stoort bij mensen als Patrick Janssen die denken vanuit voor-wat-hoort-wat, is dat hij enorm veel verwacht van zijn inwoners. Maar hij doet er zo weinig aan om de *condities* te creëren dat er aan de oorzaken van de kansarmoede iets verandert, dat mensen structureel geholpen worden in onderwijs e.d. Heel vaak hebben kwetsbare mensen van kindsbeen af nooit geleerd om zich te engageren. Men moet werken aan de condities.

Eddy Wintmolders

25 jaar geleden zouden we een *interessant labo* gehad hebben om te kijken wat er met de mijnwerkers gebeurd is, die bij de mijnsluiting een soort van basisinkomen gekregen hebben. Vooral de mijnwerkers van West-Europese origine zijn door de band allemaal heel creatief bezig, al dan niet in het reguliere circuit, als ze hun weg daarin vonden.

Jan Raymaekers

Voor onze deelnemers bij De Wroeter zou dat een goede oplossing zijn, maar daarmee is het niet afgelopen. Er is een opvallend grote groep mensen waarvoor meer nodig is. De overheid moet meer doen, impulsen geven, vrijwilligersorganisaties en projecten ondersteunen waar mensen initiatieven kunnen nemen. De overheid moet contexten en voorwaarden creëren waarin mensen zich vrijwillig engageren.

Jac De Bruyn

Men verdeelt nu mensen, zet hen tegen mekaar op.

Jan Raymaekers

Het activeringsmechanisme is een volledig individueel gegeven: mensen worden individueel opgeroepen, begeleid, beoordeeld. Het achterliggende beeld is dat werkloosheid een individuele verantwoordelijkheid is.

Carolien Peeters

Is het de bedoeling dat alle mensen dezelfde *som* krijgen bij het basisinkomen?

Thomas Decreus

Er zijn nu al vormen van basisinkomen bv. kindergeld.

We moeten de mechanismen van onvoorwaardelijkheid vergroten, omdat je mensen waardeert als autonoom wezen. Het is een vorm van vrijheid die je opnieuw creëert, dat je een leven kan leiden onafhankelijk van de werkgever.

Het basisinkomen is een soort van aandeel van de algemene rijkdom omdat we die samen creëren.

Bart Gerets

Hoe ga dat *financieren*?

Thomas Decreus

Het idee van basisinkomen moet gekoppeld worden aan een serieuze vorm van belasting op vermogen.

Het is niet alleen een uitgavepost, maar creëert ook inkomsten. Het creëert consumptie. Het lijkt een stimulans om te gaan ondernemen.

We hebben de fout gemaakt om het idee van arbeid te vernauwen tot betaalde arbeid. Terwijl iedereen eigenlijk constant bezig is met vaak maatschappelijk waardevolle activiteiten die niet betaald worden.

Stijn Gryp

Wie zit mee aan het *stuur* van die herverdelingsmechanismen om de grilligheden van de politiek uit te vlakken? Vrijwilligersorganisaties ipv de vakbonden en werkgevers nu?

Ik denk dat de vakbond heel verdeeld staat tegenover het idee van basisinkomen, er is te weinig discussie. Ik vind persoonlijk dat we er meer over zouden moeten debatteren, en dat begint stilletjes aan te komen.

Thomas Decreus

Ik vind het belangrijk dat de *vakbonden* hierin het voortouw nemen, want ze hebben hierin veel expertise.

Maar het is geen wondermiddel, wel een verbetering tov het systeem dat we nu hebben.

Eddy Wintmolders

Ik denk dat we nog een heel verhaal te gaan hebben.

Stijn Gryp

In Frankrijk is een ervaring met de 35-uren week die nu weliswaar teruggeschroefd wordt, maar die niet negatief is. Je hoort nu veel over het basisinkomen, maar niet in het beleid.

Eddy Wintmolders

Het brugpensioen was ook een vorm van basisinkomen, maar dit wordt nu ook teruggeschroefd.

Stijn Gryp

Je speelt in een context, zeker internationaal, die extreem moeilijk is. De vakbeweging moet het hebben van de massa.

Thomas Decreus

Werkt herverdeling? Arbeidsduurvermindering is niet altijd mogelijk.

De arbeidsmarkt is geen taart die je zomaar kan verdelen. Het is sectorafhankelijk. In het onderwijs zou dat wel kunnen. Men heeft systemen van economische werkloosheid ingevoerd die zeker jobs gered hebben.